

Modern tendencies and volumes of intergovernmental labour migration of population of Ukraine are exposed in the article, its legal and illegal forms, structure of labour migration. Certainly both internal

and external factors which predetermine mass external labour migration of Ukrainians, and also its socio-economic consequences. Basic principles of public policy are grounded in this sphere.

Михайлюк А.В.

ОЦІНКА ЯКІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано якісні характеристики трудового потенціалу. Велику увагу приділено розвитку трудового потенціалу в регіональному аспекті, оскільки дана проблема є найменш досліджена з погляду оцінки науково-методичної бази вимірювання кількісних і якісних характеристик трудового потенціалу.

Ключові слова: *трудоий потенціал, розвиток трудового потенціалу, демографічна політика, кількісні та якісні характеристики трудового потенціалу.*

I. Вступ. Однією з гострих і важливих для сталого соціально-економічного розвитку України є проблема збереження і розвитку трудового потенціалу. Перехід до нової моделі суспільного розвитку у системі світових взаємин обумовлює важливість та своєчасність досліджень зазначеної проблеми. „Ситуація, що склалася, вимагає розроблення науково обґрунтованого бачення дальшого розвитку трудового потенціалу, яке може бути покладено в основу практичних дій, спрямованих на кардинальне поліпшення стану справ у цій сфері. Серед них основними мають стати: створення належних умов для повноцінного відтворення трудового потенціалу і професійно-інтелектуального розвитку; створення можливостей для продуктивного його використання через відповідне економічне підґрунтя, збалансований регіональний розвиток, впровадження системи стимулів до праці, забезпечення умов праці і життя, а також реалізація соціальних гарантій зайнятого і незайнятого населення в умовах формування ринкових відносин, що створить передумови для поліпшення всіх параметрів формування трудового потенціалу.” – наго-

лошується в Указі Президента України „Про основні напрями розвитку трудового потенціалу на період до 2010 року” [1]. За останні роки знизилась тривалість трудового життя і відбулося руйнування трудового потенціалу країни. Сьогодні за показниками середньої очікуваної тривалості життя при народженні сучасна Україна посідає одне з останніх місць у Європі.

II. Постановка завдання. Важливість розвитку трудового потенціалу у регіональному аспекті обумовлена двома обставинами. По-перше, через значні регіональні розбіжності в режимах відтворення населення показники по країні в цілому мають частково фіктивний характер. По-друге, внесок окремих територій у відтворення населення й формування трудового потенціалу в державі суттєво різняться. Катастрофічна демографічна ситуація в Україні та її регіонах, відсутність дієвої регіональної демографічної та соціальної політики зумовили необхідність комплексного дослідження розвитку трудового потенціалу. Оцінка трудового потенціалу відбувається за допомогою кількісних і якісних характеристик. Мета статті: проаналізувати якісні характеристики розвитку трудового потенціалу у регіональному розрізі.

III. Результати. Якісні показники трудового потенціалу складаються з статистичних та доповнюються характеристиками соціологічних спостережень. Можливості участі працездатного населення в трудовій діяльності залежать від якісних характеристик. Важливим показником якісного рівня трудового потенціалу є стан здоров'я населення, оскільки від фізичного і психічного здоров'я залежить трудова активність людей в усіх сферах діяльності. Здоров'я людини є природною основою трудового потенціалу, а рівень професійної

підготовки визначає місце і напрям залучення її в трудовий процес.

Підвищена увага науковців до проблем фізичного розвитку людини обумовлена низкою причин.

По-перше, в Україні наявна демографічна криза, про що свідчать надто низькі показники природного приросту населення. (рис.1) [5].

По-друге, здоров'я населення під впливом несприятливого екологічного середовища, низьких матеріальних можливостей суспільства щодо відтворення трудового потенціалу, психологічних навантажень на людину дедалі погіршується.

По-третє, не працює державний механізм регулювання демографічних процесів у суспільстві, прийняті законодавчі акти з демографічної політики не мають реальних підстав до її ефективного впровадження, оскільки відсутня економічна база реалізації демографічних орієнтирів.

Державне регулювання демографічних процесів у країні повинно бути засноване на

вивченні територіальних особливостей стану здоров'я населення, оскільки регіональна диференціація за показниками захворюваності, смертності населення є вагомою, території відрізняються особливими умовами розвитку трудового потенціалу. Найглибші порушення демографічного відтворення населення спостерігаються у промислово розвинутих регіонах, зокрема в Донецькій області. Донеччина є однією із найпотужніших виробничих ланок національної економіки, де наявні демографічна, екологічна катастрофи, що призводять до втрат трудового потенціалу.

Здоров'я як якісний показник трудового потенціалу оцінюється за певними показниками, серед яких найбільш інформативною характеристикою є рівень загальної захворюваності. Для підвищення об'єктивності аналізу рівня захворюваності населення одночасно з аналізом статистичних узагальнень доцільно додатково застосовувати дані соціального обстеження „Базова захищеність населення України”, проведеного Держкомстатом України. У 2004 р. рівень загальної захворю-

	Приріст (зменшення) населення (січень-жовтень) (%)	
	До початку звітного року	
	2006	2007
Україна	-0,51	-0,48
АР Крим	-0,27	-0,23
Вінницька	-0,70	-0,64
Волинська	-0,15	-0,09
Дніпропетровська	-0,58	-0,57
Донецька	-0,77	-0,74
Житомирська	-0,78	-0,68
Закарпатська	-0,11	-0,05
Запорізька	-0,63	-0,61
Івано-Франківська	-0,20	-0,15
Київська	-0,55	-0,60
Кіровоградська	-1,06	-0,99
Луганська	-0,94	-0,92
Львівська	-0,27	-0,25
Миколаївська	-0,50	-0,52
Одеська	-0,47	-0,13
Полтавська	-0,78	-0,83
Рівненська	-0,15	-0,13
Сумська	-0,97	-0,98
Тернопільська	-0,49	-0,48
Харківська	-0,50	-0,49
Херсонська	-0,67	-0,66
Хмельницька	-0,69	-0,62
Черкаська	-0,77	-0,72
Чернівецька	-0,16	-0,12
Чернігівська	-1,13	-1,10
м.Київ	0,54	0,49
Севастополь (м-р)	0,06	0,07

Рис. 1. Показники природного приросту населення

ваності населення порівняно з 1990 р. підвищився на 7,8%, з 2001 р. – на 3%, що обумовлено як низкою соціально-економічних чинників, так і зростанням у складі населення питомої ваги осіб похилого віку. За рівнем захворюваності області України чітко розподіляються на чотири групи: м. Київ, Вінницька, Черкаська, Волинська, Чернігівська області, м. Севастополь – з високими показниками захворюваності населення (високий рівень загальної захворюваності 1,9 випадків на 1 людину), Дніпропетровська, Київська, Івано-Франківська області – з середніми показниками загальної захворюваності населення (1,7), Чернівецька, Донецька, Одеська, Тернопільська, Закарпатська, Львівська, Полтавська, Житомирська, Сумська, Хмельницька, Кіровоградська, Херсонська, Рівненська, Луганська області – з низкими показниками (1,5), Запорізька, Миколаївська, Харківська області, АР Крим – з найнижчими показниками (1,3) (рис. 2).

Високий рівень захворюваності ускладнює процеси якісного відтворення трудового потенціалу, перешкоджає його збереженню, можливості розвитку і ефективного використання. Результати соціологічного спостереження

свідчать, що у третини населення є хронічні хвороби, внаслідок яких суспільство зазнає значних втрат трудового потенціалу. Майже не хворіють лише 20% респондентів. Нерозвиненість системи медичної допомоги, низький рівень купівельної спроможності громадян зумовлюють ту обставину, що отримати за місцем проживання медичну допомогу незалежного рівня можуть лише 34%. Особливе занепокоєння викликає загострення загальної ситуації в країні – збільшується кількість інфекційних захворювань, серцево-судинних і онкологічних хвороб, поширюється алкоголізм і наркоманія, значно підвищилась смертність від зовнішніх причин (нещасні випадки, вбивства, самовбивства тощо).

Наприклад, у 2005р. перше місце займають хвороби системи кровообігу (62,5%), друге – злоякісні новоутворення (11,7%), і третє – травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин (8,9%). (табл. 1.) [3]

Специфічні особливості має динаміка інвалідизації і виробничих травм в Україні, особливо серед населення працездатного віку. Станом на 2004 р. рівень первинної інвалідності серед дорослих становив 52 нових випадки на 10 тис. дорослого населення, а серед осіб

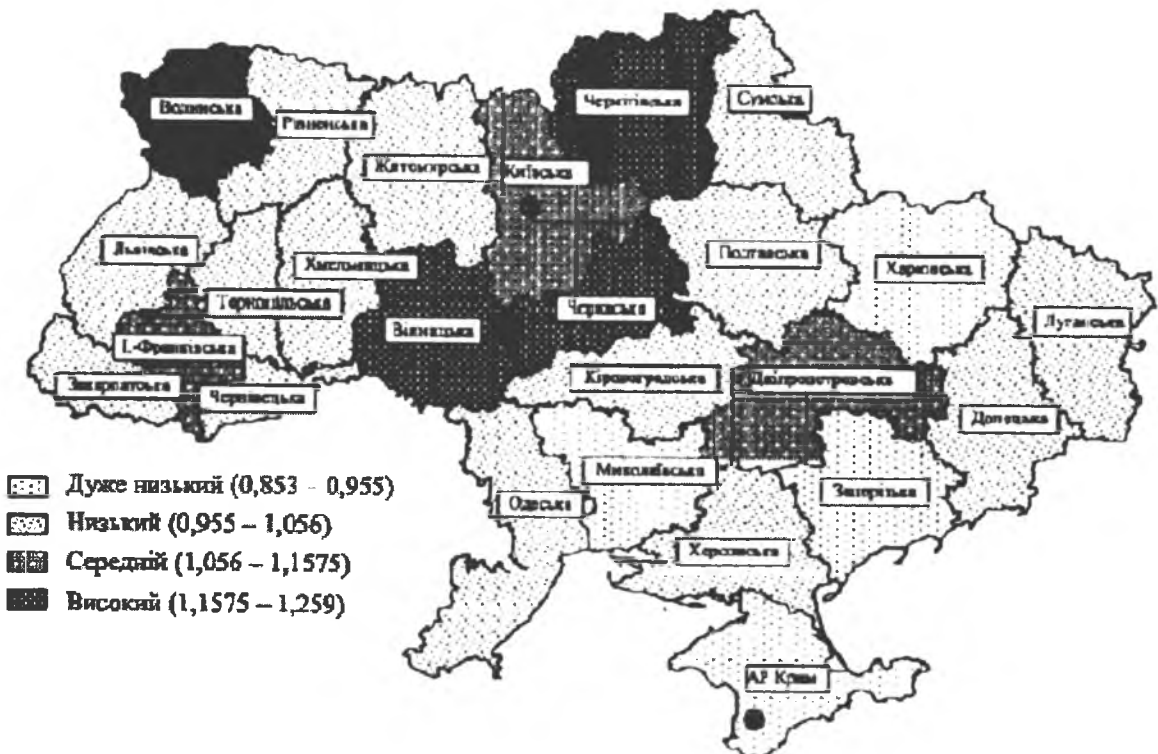

Рис. 2. Рівень загальної захворюваності осіб на 100 тис. населення, 2004 р.

Структура смертності населення України, %

Причини смерті	2000 р.	2004 р.	2005 р.
Всі причини включаючи:	100,0	100,0	100,0
- злоякісні новоутворення	12,9	12,0	11,7
- хвороби системи кровообігу	60,9	62,2	62,5
- хвороби органів дихання	5,0	3,7	3,6
- хвороби органів травлення	2,9	3,7	4,0
- нещасні випадки, отруєння, травми та ін.	9,7	9,4	8,9

працездатного віку – 55 на 10 тис. Головними причинами інвалідизації населення стають хвороби системи кровообігу, новоутворення, травми, отруєння та інші наслідки зовнішніх чинників. Аналіз ефективності системи охорони праці та здоров'я у регіональному розрізі свідчить про те, що у 2004 р. порівняно з 1992 р. у регіонах України відбулося значне скорочення кількості травмованих на виробництві, що зумовлено не стільки поліпшенням системи охорони здоров'я, скільки, з одного боку, значною реструктуризацією підприємств, а з другого – ускладненою процедурою освідчення заподіяної травми, низьким рівнем соціального захисту потерпілих на виробництві, небажанням втратити робоче місце.

Інвалідність в Україні досить часто обумовлює передчасну смертність населення, особливо чоловіків працездатного віку. Взаємодія прямих демографічних втрат (смертність) з непрямими (захворюваність, інвалідність, травматизм) кількісно і якісно деформує трудовий потенціал населення України. Кількісні втрати трудового потенціалу мають компенсуватися високим рівнем якості трудового потенціалу та підвищенням рівня життя населення, які дозволять нарощувати національне багатство інтенсивним інноваційним шляхом і визначать умови до поліпшення демографічної ситуації в країні.

Цінність професійних знань і вмінь для суспільства виявляється в найрізноманітніших формах, зумовлених складністю і багатовимірністю функцій професійної підготовки і може

бути виражена в економічному і соціальному значенні. Світовою практикою доведено, що освітній рівень забезпечує близько 40% темпів економічного зростання. У Західній Європі цей компонент визначає близько 75% приросту національного багатства. Рівень професійної підготовки є основою успішної трудової діяльності, він формує, організовує трудовий потенціал, визначає напрям його використання і стає інтелектуальною базою підвищення професіоналізму і процесу творчості. Освіта – процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь, навичок і способів поведінки, необхідних для підготовки людини до життя і праці. Рівень освіти обумовлюється вимогами виробництва, науково-технічним і культурним рівнем, а також суспільними відносинами. Ефективність освіти визначається масштабами поширення знань та інших результатів творчої діяльності. Згідно з даними американських вчених, серед усіх джерел продуктивності освіта за ступенем важливості поділяє друге-третє місце за економією на масштабах виробництва.

Визначення рівня розвитку інтелектуального потенціалу потребує оцінювання основних тенденцій у професійній підготовці населення України, показників діяльності освіти і науки. Оцінка стану справ у цій сфері за наведеними критеріями є важливою ознакою можливостей і напрямів розвитку трудового потенціалу.

Згідно з соціологічним обстеженням «Базова захищеність населення України», роз-

поділ відповідей щодо професійної підготовки свідчить про досить високий рівень професійної підготовки в Україні: майже 83% респондентів пройшли курс навчання за якою-небудь професією, ремеслом (що на 1,8% вище, ніж у 2000 р., і на 0,8% – ніж у 2002 р.). Регіональні оцінки демонструють відмінності у рівнях підготовки кадрів. Так, найнижчий рівень професійної підготовки мають Тернопільська (75% респондентів пройшли підготовку за якою-небудь професією), Хмельницька (75%), Чернівецька (75,7%) області.

Оцінювання якісного стану трудового потенціалу має проводитися не тільки за рівнем освіченості населення, а й за якістю освіти. Науковий потенціал суспільства є основою науково-технологічного розвитку країни, її національною гордістю і надбанням. Наукові кадри формують трудовий потенціал, впливаючи на його властивості безпосередньо як елітні носії, та через інноваційну перебудову суспільства, головною ознакою якої є розвиток освітнього компоненту трудового потенціалу, вплив на його якісні характеристики. Рівень наукового розвитку регіонів вимірюється за низкою показників, головними серед яких є чисельність наукових кадрів та їхня якість (вік, володіння сучасними методами наукових досліджень, спроможність до інновацій, мобільність, наукова продуктивність). В Україні зосереджений значний науковий потенціал (близько 74 тис. фахівців, які мають ступінь кандидатів і докторів наук, тобто 15 осіб на 10 тис. населення), рівень реалізації якого обмежується організаційно-економічними причинами, серед них найвагоміші – відсутність фінансового підґрунтя виконання науково-дослідних робіт, недостатня матеріальна забезпеченість науковців, освітян, низький рівень стимулювання наукової діяльності. Значні регіональні диспропорції у рівні наукового потенціалу демонструють такі дані: за абсолютною чисельністю докторів наук м. Київ посідає перше місце, останнє – Кіровоградська область.

IV. Висновки. На сучасному етапі трансформації соціально-економічної та політичної систем в Україні і забезпеченню успішного функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки вкрай необхідною є розробка

та реалізація заходів активної досконалої державної демографічної регіональної політики.

Основні напрями розвитку трудового потенціалу на регіональному рівні мають передбачати:

✓ забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій, заохочення сімей, особливо молодих, мати дітей;

✓ поліпшення стану здоров'я населення і зниження його смертності, особливо в працездатному віці;

✓ забезпечення доступної та безоплатної повної загальної середньої освіти у державних та комунальних навчальних закладах і надання можливостей отримання якісних знань в системі недержавних навчальних закладів;

✓ визначення і забезпечення підтримки регіональних та галузевих пріоритетів, що стимулюють процес створення нових, додаткових та збереження наявних високопродуктивних робочих місць;

✓ підвищення територіальної мобільності населення з метою перерозподілу робочої сили між трудонедостатніми та трудонадлишковими регіонами;

✓ стимулювання інвестування екологічно чистих технологій та створення безпечних умов праці.

1. Указ Президента України „Про Основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року” № 958/99 від 3.08.1999р.

2. Варналій З.С. Регіони України: проблеми та пріоритети Соціально-економічного розвитку. //Монографія. // К. Знання України, 2005 р. – 498 с.

3. Коваленко М.В. Динаміка показників стану здоров'я населення України за 1995-2005 роки. Аналітично-статистичний посібник. – К., 2006 р.

4. Івано-Франківщина Україна Світ за 2005 рік. Статистичний щорічник. За ред. М.М. Калімбровського.- Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2006. – 590 с.

5. www.ukrstat.com.ua

In the article was analyzed qualitative characteristics of the working potential. Great attention is paid to the development of the working potential in the regional aspect, as the given problem is less investigated from the point of view of the methodological basis of the measurement of quantitative and qualitative characteristics of the working potential.